

VOJNA INTERVENCIJA KAO SREDSTVO BORBE PROTIV TERORIZMA

Dejan R. Đorđević

Vojska Republike Srbije, Vojnogeografski institut

Upotreba vojne intervencije je sredstvo spoljne i vojne politike velikih sila koje se na njih oslanjaju zavisno od sopstvenih interesa i procene uspeha. Novi izazivi i nove pretnje oličene u terorizmu zahtevaju poseban odgovor. Jedan od tih odgovora je i vojna intervencija. Prva javno proklamovana vojna intervencija protiv terorizma realizovana je u Avganistanu odmah nakon 11. septembra 2001. godine.

Budućnost upotrebe vojne intervencije u borbi protiv terorizma proizilazi iz potreba prevladanja i nametanja sopstvenih interesa u međunarodnoj zajednici. Borba protiv terorizma uvek će više biti izgovor prilikom vojne intervencije, nego stvaran uzrok za intervenciju, a u skladu sa proklamovanim strateškim ciljevima onog ko je intervencionista. Dosadašnji rezultati vojne intervencije u Avganistanu ili bilo gde drugo više su doveli do destabilizacije prilika u tim državama nego rešenja krize ili javno proklamovanog cilja uništenje terorizma. Terorizam je danas, bio on posledica etničkog ili verskog ekstremizma, u središtu bezbedonosnih tenzija u svetu, a vojne intervencije i regionalni konflikti koji su motivisani tim tenzijama imaju ogroman potencijal da destabilizuju velike prostore i da stvore međunarodne oružane sukobe.

Ključne reči: *vojna intervencija, terorizam, savremeni ratovi*

Uvod

Vojna intervencija nije ništa novo u istoriji, a posebno u periodu posle drugog svet-skog rata. Istoriju ljudskog društva između ostalog karakterišu i međusobni sukobi. To su sukobi između pojedinaca, naroda ili država. Ti sukobi su evoluirali. Sve ti sukobi praćeni su nasiljem. Za nasiljem u politici se poteže radi sticanja određene koristi, odnosno za nadvladavanje drugih. Želi se postići, pre svega ekonomska moć. Sukob među subjektima međunarodne zajednice, ako se na vreme ne transformiše u bilo kakav oblik saradnje najčešće rezultira ratom.

Jedna od najvećih pretnji bezbednosti država i celokupne međunarodne zajednice u savremenom svetu je terorizam. Do kraja 60-tih i početka 70-tih godina prošlog veka o terorizmu se govorilo najčešće kao o problemu unutrašnje bezbednosti država u kojima se on pojavljivao. Ponekad je neki teroristički akt imao i širi regionalni karakter, ali nije dan nije imao toliki značaj kao teroristički napadi od 11. septembra 2001. godine u Vašingtonu i Njujorku. Mnogi danas o terorizmu govore, kao o problemu civilizacije. Isto tako ratovi su oduvek bili najveća pretnja napretku civilizacija. Mnoge države su se ratom podigle, ali i ugasile ili nestale u vihoru rata.

Da li se ratom ili vojnom intervencijom, kao neugodnim pratiocem celokupne ljudske istorije može pobediti novo zlo savremenog sveta (terorizam) ili su to samo pojavni oblici političkog nasilja koji se prepliću? Uprošćen odgovor, sigurno ne postoji. Ovaj rad je pokušaj da se malo približimo mogućem odgovoru. U prvom delu rada date su teorijske postavke vojne intervencije i karakteristike savremenih ratova, kao i teorijske postavke terorizma kao fenomena današnjice. U radu je objašnjena je uloga i suočavanje SAD sa terorizmom. Posebno je u radu objašnjena vojna intervencija u Avganistanu, kao prva javno proklamovana vojna intervencija protiv terorizma sa svojim rezultatima i sagledavanjem upotrebe vojne intervencije kao sredstva borbe protiv terorizma u budućnosti.

Savremeni ratovi i vojna intervencija

Rat, kao jedna od najsloženijih društvenih pojava, postoji u ljudskom društvu oko 10.000 godina. Sadržaji, oblici i načini realizacije rata menjale su se u skladu sa istorijskim razvojem društva na tehnološkom, materijalnom, duhovnom i drugim poljima ukupnog stanja i odnosa na prostorima zahvaćenih ratovima. Čovečanstvo se i danas suočava sa mnogim ratovima, a nažalost, tako će biti i u budućnosti.

Verovatno je najcitiranija Klauzeviceva definicija rata: „Rat nije ništa drugo do državna politika produžena drugim sredstvima.“ Svakako, da politika priprema i vodi rat. Politika određuje trenutne prijatelje i neprijatelje, kao i ciljeve rata i protivnike i traži saveznike. Iz ovoga se može zaključiti da politika određuje svrhu, a rat je samo sredstvo politike. U našoj vojnoj nauci često je citirana sledeća definicija: „Rat je kompleksni i intenzivni društveni sukob prouzrokovan klasnim, ekonomskim i političkim protivrečnostima, kojim se uz primenu oružane i drugih oblika borbe teži ostvarenju ekonomskih i političkih ciljeva određenih klasa, država i naroda.“ (Vojna enciklopedija 1973)

Rat predstavlja složeni oblik političkog nasilja. Složeni oblici nasilja nisu prosta celina više osnovnih, već njihov međuzavisna, dinamičan, često protivrečan spoj. Uzroke političkog nasilja treba tražiti u društvenim odnosima, pa tako osnovni podsticaji rata, kao složenog oblika političkog nasilja, i te kako su uslovljeni postojanjem sukoba interesa klasa (moguć je npr. sukob interesa etničkih, religijskih i drugih-i unutar iste klase) (Simeunović Dragan 2002).

Savremeni ratovi

Rat se od svog nastanka menjao, usavršavao i dobijao neke nove odlike, oblike i sadržaje. Svaka etapa ljudskog društva dala je obeležje ratu i kroz rat su se prelamali društveni odnosi, protivrečnosti i sukobi interesa. Najveće promene vezane za rat uslovljene su dostignućima u tehnologiji, tehnici i nauci. Sva dostignuća i rezultati koje su ljudi postizali u društvenom i naučnom razvoju bili su, nažalost, u ratu korišćeni u retrogradne svrhe.

Istorijski period u kojem se rat dešava određuje karakter, klasifikaciju, karakteristike i oblik ratnih dešavanja. Prema Pavlu Jakšiću „Pod savremenim ratom podrazumevaju se ratovi u bliskoj prošlosti, sadašnjosti i bliskoj budućnosti...“ (Jakšić Pavle 1969). Po Drašku Draškoviću „Pojam savremeni rat obuhvata, dakle, kvalitativna svojstva rata kao društvene poja-

ve, pri čemu se misli na strukturu i karakteristike globalnih društveno-političkih odnosa u svetu, snaga koje vode rat, vojnu doktrinu, način vođenja oružane borbe itd." Savremenim ratom može se smatrati i onaj rat koji se vodi najmodernijim oružjem (nuklearnim ili konvencionalnim) i borbenom tehnikom koja je u upotrebi (naoružanju vojski) ili će biti u naoružanju vojnih formacija. Prema tome za određivanje pojma savremeni rat relevantni su ovi faktori: a) vreme u kojem se ratovi vode; b) borbene mogućnosti i kvalitet savremenog oružja, borbene tehnike; c) ambijent u kome se vodi rat (kosmos); d) posledice koje savremeni ratovi mogu da imaju na međunarodne odnose, saradnju među državama, podsticanje naoružanja, borbu za mir, produblјivanje kriznih žarišta i sukoba (Drašković Draško 1997).

Pored ovih shvatanja savremenog rata postoje i mnoga druga. Ipak, prilikom definisanja pojma savremeni rat vremenska komponenta bi trebalo da bude osnovni kriterijum, tj. kada se neki rat događa. Tako dolazimo do zaključka da svako vreme ima svoje savremene ratove, što ne znači da iskustva iz prethodnih perioda nemaju neki univerzalni značaj.

U dvadesetom veku kulminirala su dva svetska rata, posle kojih se smatralo da sukoba na globalnom nivou, pogotovo u takvim razmerama, neće doći. Prestankom tzv. hladnog rata i raspadom bipolarnosti u međunarodnim odnosima broj ratova u svetu višestruko je povećan. Pod savremenim ratovima smatraju se, upravo, ratovi vođeni posle 1990. godine. U najužem smislu moglo bi se pod savremenim dobom u kojem se dešavaju savremeni ratovi smatrati i period posle 11. septembra, jer nesumnjivo od tog poznatog događaja odnosi u međunarodnoj zajednici su znatno usloženi. Međutim, taj događaj je posledica mnogih protivrečnosti, različitih interesa i konflikata u međunarodnoj zajednici u periodu posle okončanja „hladnog rata”. U sadašnjem vremenu postoje ogromne razlike između ljudi, društvenih grupa, država i regiona, u pre svega, ekonomskom razvoju. Razlika između bogatih naroda i država je sve veća. Posle raspada Varšavskog ugovora nastaje era dominacije jedne supersile - Sjedinjenih Američkih Država. Ona poseduje apsolutnu nadmoć – ekonomsku, političku, naučnu i propagandnu, koju obilato koristi za ostvarivanje svojih interesa i ciljeva u međunarodnim odnosima.

Sa druge strane savremeni svet je suočen i sa terorizmom i separatizmom koje u poslednje vreme uzimaju maha širom sveta. Često su i udruženi. Separatizam je destabilizovao i razbio mnoge države u Africi, Aziji i Evropi. On je bio uzrok mnogih građanskih ratova. Terorizam je dobio globalne razmere i velika je opasnost po mir u svetu.

Savremeni ratovi su karakteristični po veoma izraženim propagandnim, političkim, ekonomskim i psihološkim sadržajem pomoću kojeg se protivnička strana slabi iscrpljuje i dovodi u inferioran položaj (Mikić Slobodan 2003). Propaganda je usmerena, pre svega prema svetskom javnom mnjenju da bi se opravdalo stupanje u rat. Prema sukobljenoj strani putem propagande vrši se neprekidan pritisak, a siromašne ili nedovoljno razvijene zemlje nisu u mogućnosti da se adekvatno suprotstave. Agresori uvek nastoje da iskoriste političku moć za podršku međunarodnih organizacija. Ponekad uspevaju da instrumentalizuju specijalizovane međunarodne organizacije i agencije OUN ili da spreče (vetom, ili pretnjom vetom ili na neki drugi način) osudu svog delovanja nekom zajedničkom deklaracijom u Savetu bezbednosti OUN. Ekonomskim merama u koje spadaju razne vrste sankcija koje onemogućavaju normalno snabdevanje, spoljnu trgovinu i saradnju sa svetom pokušava se oslabiti država što, neminovno dovodi i do siromašenja celokupnog društva i ne pogađa samo države, već i pojedince. Propaganda u sadejstvu sa političkim sredstvima i ekonomskim merama imaju veliki značaj i uspešnost.

Savremeni ratovi su karakteristični i po obrazovanju i angažovanju koalicija zaraćenih strana (Mikić Slobodan 2003). Na taj način se lakše obezbeđuje podrška u međunarodnim institucijama, deli se odgovornost i propagandna, ekonomske mere i politički pritisci postižu još bolji uspesi. Posebno je važno da se uspostavi i koalicija sa lokalnim i unutrašnjim grupacijama, etničkim zajednicama, grupama i slično. Prilikom takvih koalicija ili udruženog delovanja sa pojedinim grupacijama često se biraju partneri koji nemaju moralni kredibilitet ili iste i slične vrednosti, tako da im je jedini zajednički veznik svrgavanje zajedničkog protivnika što u kasnijim fazama rata dovodi do nepremostivih protivrečnosti na uspostavljanju mira i jedinstvene vlasti.

Savremene ratove karakteriše sve složenije korišćenje najsavremenije ratne tehnike, što se pre svega odnosi na oružane snage najrazvijenijih zemalja. Oružane snage zapadnih zemalja, pre svega američkih, koristili su najsofisticiranije oružje u pomenutim regionalnim ratovima, mada ni neke druge zemlje kao što su Rusija i Kina ne zaostaju u razvoju takvog naoružanja. Rusija je svojim dejstvima u Siriji pokazala sopstvene mogućnosti ovog naoružanja. To oružje omogućava superiornost u vođenju ratnih dejstava. Posebna karakteristika je da se posebna pažnja posvećuje formiranju i osposobljavanju specijalnih i antiterorističnih jedinica.

Faktori oružane borbe: materijalni resursi, ljudski resursi, prostor, vreme i informacija imaju potpuno izmenjenu ulogu u savremenom ratu. Prostor s obzirom na tehničke mogućnosti naoružanja lakše se i brže savlađuje. Kosmos se sve više koristi u ratnim dejstvima. Pojačana je potreba za profesionalizacijom i specijalizacijom ljudstva. Ratna dejstva su brza, intenzivna i neprekidna. Smanjeno je trajanje rata. Informacija, kao plod saznanja o neprijatelju, borbenim dejstvima i mogućnostima upotrebe protiv sopstvenih snaga, kao i mogućnosti suprotstavljanja neprijatelju dobija sve više na značaju.

Posebna karakteristika savremenih međudržavnih ratova jesu dejstva oružanih snaga s velikih odstojanja i visina kada među protivnicima nije uspostavljen neposredni borbeni dodir na kopnom delu ratišta. Na taj način izbegavaju vlastite gubitke u živoj sili i snažnim, masovnim i preciznim vatrenim udarima postižu željene efekte (Mikić Slobodan 2003).

Najveći značaj u savremenim ratovima dobili su propaganda, informatika, ekonomske mere i masovni i snažni vazduhoplovni i raketni udari, kojima se slabi i parališe protivnik. Velike sile kopnene snage koriste tek pošto im raketne, vazduhoplovne i kosmičke jedinice stvore povoljne uslove za angažovanje.

Pojam i suština vojne intervencije

Politiku velikih sila, regionalnih sila i vojnih saveza i koalicija u međunarodnim odnosima savremenog doba karakteriše i upotreba vojne intervencije u mnogim prelomnim istorijskim trenucima za svet uopšte, njih same ili neki region.

„Vojne intervencije predstavljaju složeni oblik institucionalizovanog nasilja, koje obuhvata različite forme mešanja oružane sile jedne ili više zemalja, ili neke međunarodne organizacije, u unutrašnje poslove neke druge zemlje radi ostvarivanja konkretnih političkih, ekonomskih i vojno-strateških interesa. U užem smislu, pod vojnom intervencijom se smatra neposredna upotreba oružane sile, kao otvoreno i direktno mešanje u unutrašnje poslove neke zemlje, dok vojna intervencija u širem smislu obuhvata i posredne oblike

mešanja kao što su demonstracija snage i pretnja silom, koje nisu praćene neposrednom upotrebom oružane sile." (Simeunović Dragan 2002) Intervencionisti skoro nikad ili samo delimično obznaju svoje prave ciljeve. Neposrednoj upotrebi oružane sile prilikom vojne intervencije prethode razni oblici uplitanja u unutrašnje poslove neke zemlje. U našim vojnim udžbenicima često je korišćena definicija: „Vojna intervencija je akt nasilnog, samovoljnog i najgrubljeg mešanja jedne ili više država u unutrašnje poslove druge države, upotrebom oružanih snaga ili subverzivnom delatnošću, radi ostvarivanja svojih političkih ciljeva menjanjem postojećeg političkog i teritorijalnog stanja ili međunarodnih odnosa. Najčešće predstavlja upad oružanih snaga jedne države na teritoriju druge zemlje, radi političkog, ekonomskog i vojnog potčinjavanja ili prisiljavanja na ustupke u unutrašnjoj i spoljnoj politici." (Vojni leksikon 1981)

Vojne intervencije se najčešće, preduzimaju u regionima koji imaju veliki politički, energentski i sirovinski, ekonomski, vojnostrateški i komunikacijski značaj u nadmetanju velikih sila za strategijske pozicije, širenje zone uticaja, sticanje regionalne nadmoćnosti i u krajnjem slučaju sticanje globalne nadmoćnosti. Ponekad se primenjuje i unutar vojnih saveza za sprečavanje radikalnih društvenih promena. Najčešće žrtve vojne intervencije su male i srednje države. Intervencionisti svoje prave ciljeve opravdavaju raznim ekonomskim, političkim, bezbedonosnim razlozima, preventivnom zaštitnom akcijom, sprečavanjem i završetkom rata, uspostavljanjem mirovnih misija, uspostavljanje reda i smirivanje kriza, neophodnošću borbe protiv narko mafije, suzbijanju međunarodnog terorizma i izvođenje antiterorističkih, bezbedonosnih i drugih operacija, sprečavanju korišćenja i proizvodnju oružja za masovno uništavanje i slično. Ono što ne žele intervencionisti je da vojna intervencija preraste u lokalne i regionalne ratove, a pogotovo da dovede do internacionalizacije rata i drugih nekontrolisanih sukoba. Međutim, svedoci smo da su mnoge od tih intervencija izgubile svaki vid kontrole i uspostavljanja novih struktura vlasti. Čak šta više, prerastle su u nekontrolisane sukobe i potpuno su internacionalizovani, a pored toga su neki od njih prerasli u regionalne ratove.

Zavisno od kriterijuma vojne intervencije se mogu razvrstati prema određenim kriterijumima. Prema broju učesnika koji interveniše mogu biti: *individualna* i *kolektivna*. Individualnu (ili unilateralnu) vojnu intervenciju preduzima samo jedna država, a kolektivnu (ili savezničku, grupnu i koalicionu) preduzima grupa država, neki vojni savez, multinacionalne snage ili neka koalicija, ili međunarodna organizacija. Individualna vojna intervencija se izvodi veoma retko i može da preraste u kolektivnu, što je i poželjno za onog ko je intervencionista. Većina vojnih intervencija bile su kolektivne, odnosno savezničke ili koalicione pri čemu je učešće predvodnika koalicije bilo dominantno.

Prema načinu intervencije mogu biti: *direktne* i *indirektne*, *otvorene* i *prikrivene*. Direktne ili neposredna vojna intervencija izvodi se direktnim angažovanjem oružanih snaga jedne države ili koalicija država u unutrašnje poslove druge države. Takva vrsta vojne intervencije zahteva odlučnu i munjevitu akciju uz što manje sopstvene gubitke kako bi se izbegle nepovoljne reakcije domaće i osuda svetske javnosti. Direktna intervencija može da bude sa ograničenim vazduhoplovnim, pomorskim i raketnim snagama, bez direktnog angažovanja kopnenih snaga i to su ustvari dejstva sa distance. Direktna i indirektna intervencija najčešće se međusobno prepliću i kombinuju. Indirektna ili posredna intervencija je po pravilu prikriivena ne izvodi se upotrebom sopstvenih oružanih snaga. Ovaj vid intervencije može se izvoditi pomaganjem gerile ili ustanka u tuđoj sredini, sepa-

ratističkih pokreta, izazivanjem građanskih ratova i pomaganjem jedne strane, organizovanje i izvođenje nasilnih državnih udara i pučeva, izazivanje etničkih i verskih sukoba i drugo sa ciljem da se protivnik potčini bez direktne oružane borbe ili da se toliko oslabi da se prelaskom na direktnu vojnu intervenciju postigne uspeh sa što manje sopstvenih gubitaka. U mere indirektno intervencije spadaju i vojna i tehnička pomoć, isporuka naoružanja i druge vojne pomoći, stalno vojno prisustvo u okruženju, psihološko-propagandna i obaveštajna pomoć i slično.

U odnosu na objekat intervencije mogu biti: *ugovorne i po pozivu*, kao i *intervencije bez poziva legalne vlade*. Vojna intervencija po pozivu predstavlja intervenciju na poziv vlade jedne zemlje na osnovu međusobnih ugovora o saradnji sa državama ili vojnim savezima. Intervenciju bez poziva legalne vlade izvode intervencionisti samostalno bez poziva vlade. U praksi je moguće da je vlada instrumentalizovana od intervencionista ili da pozivom samo rešavaju neki unutrašnji sukob sa željom da učvrste svoju vlast.

Prema pravnom aspektu vojna intervencija može biti: *zakonita i nezakonita*. Pravni osnov za svaku vojnu intervenciju najčešće je neosnovan i veoma sumnjive vrednosti, ali vojne intervencije se najčešće ocenjuju dvostrukim standardima i različitim kriterijumima, zavisno od konkretnih političkih interesa i ciljeva. Primena prinudnih mera, odnosno kolektivna oružana intervencija pod mandatom Saveta bezbednosti UN formalno je dopuštena samo u izuzetnim slučajevima – u slučaju neizvršenja presude Međunarodnog suda pravde (čl. 94, stav 2 Povelje), odnosno u slučaju ugrožavanja mira i akata agresije (čl. 42 i čl. 43 Povelje) (Građa međunarodnog javnog prava Dnevnik 1988). Savet bezbednosti može tada da preduzme razne preventivne i prinudne mere, i to u obliku ekonomskih i drugih sankcija, mirovnih operacija za održavanje ili očuvanje mira uz saglasnost svih strana u sukobu, kao i kolektivne oružane intervencije (ili koalicioni rat) radi poništavanja agresije (Zorić Milanko 1996).

U druge vrste vojne intervencije smatraju se intervencije *za očuvanje mira* i *za uspostavljanje i nametanje mira*. Prema Povelji Ujedinjenih nacija, postoje dve vrste operacija za očuvanje mira: jedne, koje potpadaju pod odredbe Glave XI, i imaju za cilj sprečavanje ponovnog rasplamsavanja oružanog sukoba i podrazumevaju upotrebu grupa nenaoružanih posmatrača koji nadgledaju liniju prekida vatre, i druge, koje potpadaju pod odredbe Glave VII, koje imaju za cilj nametanje mira silom, upotrebom jačih naoružanih sastava, koji po potrebi mogu raspolagati i najtežim vrstama naoružanja (Petković Milan 1996).

Svaka vojna intervencija se detaljno planira i strategija svake konkretne vojne intervencije je specifična i zavisi od uticaja i snage intervencionista u međunarodnim odnosima, ciljevima i interesima koji se žele postići vojnom intervencijom, kao i od vrste vojne intervencije u odnosu na broj učesnika, prema načinu intervencije i prema objektu intervencije. Može se smatrati da su osnovne faze vojne intervencije: 1) *faza pripreme i eskalacija sukoba*; 2) *faza započinjanja i izvođenja vojne intervencije*; 3) *faza završetka vojne intervencije i otklanjanja posledica*. Prva faza obuhvata početne operacije i izazivanje nestabilnosti, političke i državne krize u nekoj zemlji raznim političkim, ekonomskim, psihološko-propagandnim, ideološkim i drugim merama. Ona obuhvata i podržavanje etničkih, verskih, separatističkih i drugih sukoba, a sve radi smanjenja odbrambene sposobnosti zemlje koja je predmet vojne intervencije. Druga faza obuhvata fazu neposrednog izvršenja koja se izvodi odlučno i munjevito. Karakterišu ga razaranja i fizičko uništenje protivnika, uz što manje sopstvene gubitke i da se izbegne negativna reakcija domaće i strane

javnosti. Ovo je najosetljiviji deo koji može da izazove politički poraz i vojnu katastrofu, tako da se uvek teži iznenađenju. U ovoj fazi intervencionistima je veoma važna i podrška tzv. unutrašnjeg faktora u obliku koji oni mogu da podrže. Treća faza obuhvata završetak intervencije i uspostavljanje primirja i izgradnja poverenja, izbori pod međunarodnom kontrolom, kao i nacionalno pomirenje i smanjenje napetosti i podela. Ova faza traje najduže i u njoj je potrebno sprečiti povratak svrgnutih snaga i intervencionisti prihvataju uključanje Ujedinjenih nacija u održavanju mira, uspostavljanju reda, bezbednosti i pravnog poretka, pružanja humanitarne i druge pomoći.

Rat i vojna intervencija su slične društvene pojave koje predstavljaju složene oblike nasilja radi ostvarivanja sopstvenih interesa. Rat podrazumeva vođenje oružane borbe, a vojna intervencija može da se izvede vojnom pretnjom ili ograničenom upotrebom vojne sile bez izvođenja borbenih dejstava. Smatra se da je vojna intervencija pogodnije sredstvo politike od agresivnog rata i da se lakše može opravdati u međunarodnoj javnosti.

Terorizam

Terorizam je jedan od pojavnih oblika političkog nasilja i kao takvi uzroci terorizma nalaze se u društvenim odnosima i postojanjem sukoba interesa određenih grupa ili klasa. Termin terorizam je skovan u vreme i povodom Francuske revolucije. Oni koji su zagovarali revoluciju i po njenom ostvarenju težili uspostavljanju poretka terora, koji je najžešće ostvaren u periodu od 1793 do 1794 godine, označeni su od engleskog mislioca Edmunda Berka kao teroristi. Pojam *terorizam* potiče od latinske reči *terror* što znači strah, užas, zastrašivanje. Kasnije je korišćen kod ruskih anarhista. Između dva svetska rata koristi se kao teror u današnjem smislu, a od sedamdesetih godina prošlog veka koristi se kao i danas. Danas postoji i težnja da se terorizam isključivo poveže sa islamom, što je možda i namerna greška, s obzirom da je ta reč u medijima i političkim govorima postala veoma korišćen termin, zarad različitih ciljeva i potreba. U našoj političkoj javnosti se verovatno namerno, izjednačavao i sa gerilom i oslobodilačkim pokretom, što je dovodilo do nerazumevanja šire javnosti sa događajima na Kosovu, bez obzira na nesumljive terorističke akcije koje su se tamo dešavale i koje niko normalan ne može da opravda.

Osnovne odlike i pojmovno određenje terorizma

Većina ljudi misli da se terorizam može lako prepoznati, spremni su i olako manipulirati njime u običnom razgovoru, javnom skupu, pa i prilikom ozbiljnih političkih ili diplomatskih razgovora. Nijedna od poznatih definicija terorizma, kao pojma, fenomena, oblika nasilja, brutalnog zla ili metode borbe nije dovoljno prihvatljiva ili dovoljno jasna kao univerzalna i opšte priznata za sve države, vlade i stanovnike naše planete. Budući da ne postoji jedinstven i opšte prihvaćeni pojam terorizma, iako je reč o pojavi današnjeg poretka, u pravnoj, sociološkoj, filozofskoj, politikološkoj i drugoj literaturi postoje različita određenja tog pojma. U međunarodnim naučim i stručnim krugovima na ovaj problem savremene civilizacije se različito gleda. Motivi, takvog različitog odnosa prema terorizmu, najviše leže u činjenici da je on prevashodno politički usmeren, te se i stav prema njemu

prvenstveno kanališe političkim interesima. U onim državama, na koje terorizam ispoljava jači uticaj i stručni i naučni deo države intenzivnije se bavi tim problemom ugrožavanja bezbednosti. Osnovne odlike većine definicija terorizma su sačinjene od postulata da je on politički motivisana upotreba nasilja, koja izazivanjem i širenjem straha treba da obezbedi realizaciju primarnog cilja nosioca terorističke delatnosti.

Definicije terorizma se mogu svrstati u: *administrativne definicije* i *akademske definicije*. *Administrativne definicije* donose administracije ili njihovi delovi, odnosno one su proizvod državnih ili međudržavnih institucija. Osnovna manjkavost tih definicija je što one treba da pokriju i obuhvate delatnost tih institucija u odnosu na terorizam, sračunat na političke interese onih koji donose te definicije. Najčešće definicija terorizma u tom slučaju pokriva široko delovanje, odnosno previše su opšte i često su napravljene za određenu situaciju, kao i što prenađavaju kriminal, a politički karakter terorizma je potcenjen (Simeunović Dragan 2005).

Prema zvaničnoj definiciji iz zakona u SAD teroristički akt označava aktivnost koja uključuje akt opasan po ljudski život, koji krši krivične zakone SAD ili bilo koje od saveznih država, ili koji bi bio krivično delo ako bi bio počinjen pod jurisdikcijom SAD ili bilo koje savezne države i koji je e imao nameru da zastraši ili zlostavlja civilno stanovništvo, utiče na politiku vlade putem zastrašivanja ili prinude ili utiče na ponašanje vlade putem otnica. Priručnik američke vojske za borbu protiv terorizma pojam „terorizam” definiše kao sračunatu upotrebu nasilja i pretnju nasiljem da bi se postigli ciljevi koji su političke, religijske ili ideološke prirode. Ovo se čini putem zastrašivanja, prinude ili širenja straha (Isto).

FBI definiše terorizam kao nezakonita upotreba sile ili nasilja prema ljudima ili imovini da bi se zastrašila ili suzbila vlada, civilno stanovništvo ili neki njegov deo, a u svrhu postizanja političkih ili društvenih ciljeva (Isto). Iako se radi o istoj državi ove institucije u okviru iste države imaju potrebu da svaka definiše terorizam prema sopstvenim ciljevima, odnosno prema svojoj odgovornosti i zadacima u okviru SAD.

Sa druge strane Krivični zakon Ruske federacije u članu 205 pod terorizmom podrazumeva izvršenje eksplozije i požara ili njihova priprema, stvarajući opasnost od pogibija ljudi, prouzrokovanja znatne štete ili nastajanja drugih društveno štetnih posledica ako su te delatnosti obavljene radi narušavanja društvene bezbednosti, zastrašivanja stanovništva ili uticaja na organe vlasti u procesu donošenja odluka (Skuratov, Lebedov 1996).

Rezolucija Saveta bezbednosti OUN 1377 koja je izglasana 2001. godine je u funkciji uključjenja što više zemalja u borbi protiv terorizma, kao direktna posledica terorističkog akta 11. septembra, i ona kaže „Savet bezbednosti, zastupljen na ministarskom nivou zemalja članica, objavljuje da akti međunarodnog terorizma predstavljaju izazov svim državama i ukupnom čovečanstvu ... da akti terorizma svuda ugrožavaju dostojanstvo i sigurnost ljudi, podrivaju društveni i privredni razvoj svih država i u svetskim razmerama potkopavaju stabilnost i blagostanje”, kao i to da je Savet bezbednosti „najdublje zabrinut zbog zabeleženog porasta terorističkih postupaka u različitim svetskim religijama, koji su motivisani netolerancijom i ekstremizmom”.

Akademske definicije su objektivnije i nemaju preneglašanih elemenata. Politički karakter terorizma je značajnije predstavljen nego kod administrativnih definicija. Mnogi autori pokušali su da definišu pojavu kratkom formom, što neminovno vodi do uopštavanja i generalisanja problema. Definicije terorizma treba vezati i za period kada su napisane, jer svako vreme nosi svoje karakteristike i savremenost definicija terorizma često se vezuje za jednu vrstu terorizma.

Nemački teoretičar Valdman definiše kao „planski pripremane šokantne nasilne napade na politički poredak iz ilegale. Oni treba da proizvedu opštu nesigurnost i užas, ali pored toga i simpatije i spremnost na podršku.” (Simeunović Dragan 2005)

Braun definiše terorizam kao „izvođenje nasilnog akta, uperenog protiv jedne ili više ličnosti, sa namerom od strane počinioca toga akta da zastraši jednu ili više osoba i da na taj način prouzrokuje ostvarenje jednog ili više političkih ciljeva toga počinioca.” (Isto)

Profesor dr Dragan Simeunović definiše „kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski odrediti kao složeni oblik organizovanog, individualnog i ređe institucionalizovanog političkog nasilja, obeležen zastrašujućim bronhijalno-fizičkim i psihološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistemski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi”, na način potpuno neprimeren datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju.” (Simeunović Dragan 2002)

Iz mnoštva definicija terorizma izdvaja se i definicija profesora dr Vojina Dimitrijevića u kojoj on smatra da je terorizam „akt fizičkog nasilja, čiji je predmet izabran tako da izaziva jake psihičke reakcije, u prvom redu strah, kod šireg kruga ljudi, u nadi da će one pomoći da se održi ili promeni ponašanje koje je važno za postizanje političkog cilja, ako takav akt nije opravdan opštim interesima koji su određeni nezavisno od njega i ako nije izvršen po pravilima koja se uobičajeno primenjuju na društvene vidove vršenja vlasti. Po viđenju Katarine Tomaševski terorizam je „korišćenje nasilja u svrhu izazivanja političke reakcije i uz nediskriminativan izbor neposrednih žrtava” (Tomaševski, Katarina 1983).

U svim ovim definicijama provlači se dosta zajedničkih karakteristika, ali važno je postaviti terorizam u ravan krivične odgovornosti, jer se daje adekvatna i legitimna mogućnost samoj državi da se raspoloživim sredstvima suprotstavi toj pošasti savremenog sveta. Današnji teroristi se prosto utrkuju u broju žrtava i to ukazuje da je *spektakularnost* veoma važna karakteristika terorizma i da se to mora uzeti u obzir prilikom definisanja terorizma. Politički cilj je taj koji terorizam odvaja od bilo kog kriminalnog akta. To ne znači da sam terorista koji izvršava neku terorističku aktivnost nema neki svoj lični, sebični cilj koji se razlikuje od cilja same terorističke akcije.

Najčešći elementi definicije terorizma su: 1. nasilje kao metod; 2. građani i vlada kao mete; 3. izazivanje straha i 4. iznuđivanje političkih ili socijalnih promena kao ciljevi.

Terorizam možemo klasifikovati prema metodama na: samoubilački, atentatorski itd. Klasifikacija prema sredstvima (naoružanju): klasični, biohemijski i nuklearni (Simeunović Dragan 2005). Klasifikacija terorizma prema ciljevima može biti: ideološko fundiran (može biti levičarski ili desničarski) etničko-separatistički, verski fundiran terorizam.

Terorizam kao asimetrični odgovor

U sukobu dve strane onaj koji je slabiji, a to je unapred svestan, pokušaće da primeni način suprotstavljanja ili čak preuzimanje inicijative asimetričnim odgovorom. Sukob između dva neravnopravna protivnika, prouzrokuje kod slabijeg primenu različitih sredstava, prvenstveno onih i onakvih sredstava kojima bi mogao parirati jačem. U današnje vreme smo svedoci ove situacije, jer vođe najekstremnijeg međunarodnog terorizma, koriste se terorizmom

kako bi, između ostalog odgovorile na koncept „novog svetskog poretka”, na koncept u kojem po njihovim stavovima nije predviđeno adekvatno mesto za „istinske pravovernike” islamske religije. Poznata je rečenica svojevremeno najtraženijeg teroriste Bin Ladena „Oni (SAD), poseduju krstareće rakete, kojima gađaju naše narode, ali mi imamo ubojitije oružje. Imamo naše svete ratnike koji će koristeći njihova sredstva naneti im osvetu”.

Asimetrična sredstva su tokom istorije bila upotrebljavana kako od samih država, tako i od neodrživnih grupa, bez obzira na njihov značaj. Primamljivost asimetrije je i u tome što je kao istinsko oružje odnosilo izvesne uspehe i pobede, a po kad tad je uspevao da trajno slomije neprijatelja ili izdejstvuje značajne ustupke. Posmatrajući terorističke akcije, samo kao asimetrično suprotstavljanje ili kao asimetrični odgovor, mnogi mešaju terorizam sa gerilom ili oslobodilačkim pokretom. Mnogi teroristi u svojim obraćanju javnosti, pre svega da bi izbegli osudu međunarodne javnosti i radi opravdavanja svojih terorističkih aktivnosti, sebe nazivaju gerilcima. Nažalost, mnogi podležu ili namerno prihvataju njihove proglose o gerilskim aktivnostima, ne uvažavajući realnost. Svrstavanje terorista na dobre i loše ili na moje i tvoje je jedna od najvećih smetnji uspehu u zajedničkoj međunarodnoj borbi protiv terorizma. Može se smatrati da je najvidljivija razlika između gerilaca i terorista što teroristi ne nose javno naoružanje.

Terorizam je privlačan kao sredstvo nasilja manjine, kojima se žele postići što veći efekti, sa nesrazmerno malim upotrebljenim sredstvima. Efekte je moguće postići i samo jednom sinhronizovanom terorističkom akcijom na centre i simbole moći (primer 11. septembar), ili sa akcijom u kojoj ima mnogo nedužnih žrtava (pr. u Beslamu-Severna Osetija), ili samo atentatima na simbole vlasti i nosioce vlasti gde su samo počinjena pojedinačna ubistva (atentati u Francuskoj 1995.) i slično. Nesporno je, a primer 11. septembra 2001. godine to potvrđuje, da su se sredstva kojim terorističke organizacije raspolazu postepeno uznapredovala, kako raznovrsnijim izvorima finansiranja, što je dovelo do pojave pravih „multinacionalnih” zločinačkih udruženja, tako i zbog protiterorističkih mera koje se stalno unapređuju dopunjuju. Ipak, ciljevi terorizma ostali su isti. Pol Robert, iz Centra za zaštitu nacionalne infrastrukture FBI, napominje, „iako su ciljevi i sredstva tokom istorije evoluirali, osnovni efekti terorizma – strah, panika, nasilje i nered - ostali su praktično isti” (Kurmon, Bartelemi, Ribnikar 2003).

Iako asimetrični ratovi imaju svoju prošlost i istorijske tragove, jasno je da nisu nova pojava i očekivati ih je u budućnosti. Očigledno će budućnost nametnuti neumetnu trku u primeni tehnologije koja će podjednako biti dostupna nosiocima oružanih dejstava nacionalnih kontigenata, koliko i terorističkim kolektivitetima koji će sve više dobiti epitet globalnih.

Amerika suočena sa terorizmom

Amerika, odnosno njeno stanovništvo, kao da je se prvi put susrelo sa terorizmom 11. septembra 2001. godine. Oni su, naprosto bili u šoku da nisu znali šta se dogodilo. Od predsednika pa sve do običnog prolaznika na ulici poruka je bila ista da je to nasrtaj na slobodu i demokratiju, kao i da se odgovorni moraju privoleti pravdi. Naravno, Predsednik SAD je naciji veoma brzo objasnio šta se dogodilo i ko je glavni krivac. Bin Lade nova organizacija, Al Kaida, je proglašena krivom.

Amerika je već bila suočena sa terorizmom i najupečatljiviji je bio bombaški napad na zdanje Federalne kancelarije „Alfred Mjurah” u Oklahomi 1995. godine i prvi bombaški napad na Svetski trgovinski centar 1993. godine. Oba napada su pokazala ranjivost otvorenog društva i Amerike pred terorizmom unutar vlastitih granica. Ipak ovaj teroristički napad je sve zasenio, pa i mnogo šta promenio u odnosima, ne samo u američkom društvu, već i u sveukupnoj međunarodnoj zajednici. Ciljevi serije napada na SAD 11. septembra 2001. godine su veoma pažljivo izabrani i oni predstavljaju najvažnije simbole moći Amerike, pa i celog sveta. Avion koji je udario u zgradu Pentagona iako nije medijski praćen, kao udar u kule bliznakinje, predstavlja udar u sam centar moći SAD. Najverovatnije da je avion koji je pao u Pensilvaniji trebao da udari negde u Vašingtonu. Dva aviona su udarila na bliznakinje Svetskog trgovinskog centra u Njujorku, kao na simbole ekonomske moći. Tim napadima se našao pogodnim veliki broj zemalja, što direktno, što indirektno. U kulama je poginuo veliki broj stranih državljana. Ipak, da su hteli da naprave velike žrtve među ne Amerikancima udarili bi u zgradu Ujedinjenih nacija, što ukazuje da su mete napada bili pre svega američki centri moći. Ostaje tajna zašto američke službe bezbednosti nisu uspeali da otkriju teroriste, koji su se pripremali na američkoj teritoriji.

Predsednik Buš je za ovaj napad optužio Osamu bin Ladena. U izveštaju objavljenom nekoliko dana posle terorističkih napada na Njujork i Vašington, stručnjak za terorizam Kenet Kacman iz Službe za dokumentaciju Kongresa SAD, upozorio je da Osama Bin Laden raspolaže razgranatom mrežom pristalica organizovanih u ćelije za koje se zna ili sumnja u 34 zemlje sveta. Među njima i u Bosni i Hercegovini, na Kosovu i u Albaniji.

SAD od pobeđe u „hladnom ratu” traže svoj novi identitet u spoljnoj politici, bez obzira što su bili jedina supersila u svim oblastima svetske politike koja prati ekonomske interese Amerike i njenih kompanija. Ovaj veliki napad nije se mogao desiti nigde drugde nego u Americi, jer je njima kao jednoj hipersili (u to vreme) bio namenjen megateroristički napad.

Megaterorizam kao globalni fenomen

Nesporno je da je Amerika predvodnik globalizacije. Nesporno je da je Amerika u poslehladnovskom periodu postala megasila ili hipersila ili supersila. Neki čak i izjednačavaju globalizaciju sa amerikanizacijom. Isto tako nesporno je da je to država sa zastrašujućom vojnom moći koju respektuju i uvažavaju svi, pa čak i njeni najvažniji saveznici. To je država sa skoro ne upoređujućom ekonomskom moći u globalnim razmerama sa predvodničkom ulogom u skoro svim oblicima života u svetu. Zbog takvog svog uticaja i moći ona se, naravno, prva i nalazila na udaru antiglobalizma. Ona se isto tako nalazi i s obzirom na svoju moć i na udaru megaterorizma. Pored Amerike na udaru su i njeni prijatelji i saveznici, ali su ugroženi i osnovni sistemi bezbednosti sveta.

Megaterorizam predstavlja primer terorizma sa zastrašujućim žrtvama ili sa velikim propagandno-psihološkim odjecima ili sa spektakularnim efektima ili sa velikim ideološkim ciljevima ili sve to zajedno. Primer od 11. septembra je zasenio sve do tada poznato i u takmičenju terorista za što većim rezultatima nadmašio je sve i postavio opasne granice ili rekorde koje neko treba da sruši. Ti napade karakteriše drskost počinioca, njihov izbor simbola moći i bogatstva za svoje mete, začuđujući stepen njihove uspešnosti u izvršenju svoje destruktivne misije i vanredni šokantni efekti tog spektakla smrti i razaranja, ali i nastanak stalnog osećanja kontinuirane opasnosti i ranjivosti.

Megaterorizam je jedinstveni izazov, koji se razlikuje od ranijih manifestacija globalnog terorizma po svojoj snazi, opsegu i ideologiji, jer je on ozbiljan napor da se preobrazi svetski poredak kao celina, a ne samo struktura moći jedne ili više suverenih država (Folk Ričard 2003). Po Ričardu Folku nekoliko najvažnijih karakteristika pomenutog mega terorističkog napada su: 1) *Supstancijalna i simbolička šteta* koja predstavlja veliki broj žrtava predstavljen kroz brojke, kao i velika materijalna šteta samih objekata i posredno na celokupnu ekonomiju i simbolički izbor meta; 2) *Genocidne namere* proizilaze iz Bin Ladenovog poimanja religije islama da treba ubiti svakog ko je Amerikanac, Jevrejin ili svako ko uvažava hrišćanstvo ili judeo-hrišćanstvo; 3) *Vizionarski ciljevi* proizilaze iz u suštini političkog ekstremizma kao inspirativne osnove Al Kaide koji se krije svojim iskazima i tumačenjima iza islama, što se može videti kada Bin Laden počne konfuzno da razmišlja i kalkuliše o geopolitici; 4) *Taktička ingenjnost* proizilazi iz izvanredno izvršene terorističke operacije – preuzimanje četiri poslovna aviona u isto vreme i izvršenje plana koji deluje zastrašujuće; 5) *Bezuslovna motivacija* pretpostavlja posvećenost i spremnost svih devetnaest otmičara prema misiji u koju su bili uključeni, bez obzira što se pretpostavlja da su samo četvorica bili upućeni u precizni karakter misije, jer i ostali su bili spremni na mogući smrtni ishod; 6) *Poruka koja odjekuje* je veoma važna karakteristika, jer je pre svega u arapskom svetu prihvaćeno da Osama bin Laden govori u ime islama i u ime antiamerikanizma celog sveta; 7) *Bezbednosna kriza* je bezbedonosni izazov koji je pretpostavljen voljom i sposobnošću Al Kaide da izvodi slične akcije i potrebom da se odgovori na pretnje i uzvrati udar, kao i da se preduprede slične akcije. (Folk Ričard 2003)

Prava je sreća za SAD, odnosno njihovog Predsednika i administraciju u Vašingtonu što su mogli da optuže, bez mnogo muke talibanski režim što da daju utočište Osamu bin Ladenu i Al Kaidi.

Antiteroristička vojna intervencija u Avganistanu

Svaka vojna intervencija ima svoje neposredne uzroke za započinjanje intervencije, ali uvek su pravi uzroci mnogo dublji i sadržajni. Vojna intervencija u Avganistanu u oktobru 2001. godine imala je za opravdanje intervencije idealne motive i opravdanja, tako da od 11. septembra 2001. godine ništa nije isto. Amerika je mogla da preduzme korake koji su odgovarali njenoj potrebi za strateškom dominacijom u regionu. Svi intervencionisti uvek imaju racionalne razloge za intervenciju, ali su objašnjenja uglavnom iracionalna. Racionalno je na primer: širenje države, uspostavljanje dominacije u regionu, zaštita sopstvenih, pre svega, ekonomskih interesa, a iracionalno je na primer: zaštita demokratije ili nacionalnih manjina, preventivno delovanje protiv mogućih nuklearnih pretnji i terorističkih napada.

Teško je poverovati da je Amerika želela jedan ovakav napad, ali nasomučni udari, u kojima su pojedine zemlje, poput Nemačke i Velike Britanije, imale više stotina žrtava u Njujorku i kojima su stradali i veliki broj državljana muslimansko-arapskog sveta kao što su Egipat, Iran, Pakistan ili Uzbekistan, pomogli su da se svi uvere u mega terorizam koji nije ograničen samo na jednu državu, već ima za metu međunarodnu zajednicu u celini. Tu situaciju Predsednik SAD je kapitalizovao u svoju korist. Vojna intervencija u Avganistanu, poznata kao antiteroristička vojna intervencija ili vojna intervencija protiv terorizma, samo je logičan sled okolnosti koje su se desile.

Faza pripreme i eskalacija sukoba

Amerikanci znaju da zaštita i odbrana od terorizma nisu ni lak niti jednostavan posao, već sistemsko pitanje odbrane. Da je put do uspostavljanja efikasne zaštite od terorizma dalek potvrdili su teroristički napadi na diplomatska predstavništva SAD u Najrobiju (Kenija) i Dar es Salamu (Tanzanija) 7. avgusta 1998. godine, ali i napadi od 11. septembra 2001. godine. Napadi 7. avgusta 1998. godine pokazali su da su Amerikanci bili iznenađeni i da su nepromišljeno reagovali bombardovanjem terorističkih baza u Avganistanu i Sudanu, nanoseći žrtve civilnom stanovništvu. Bombardovanje Avganistana 1998. godine bila je samo predigra za rat protiv terorističke Al Kaide 2001. godine. Neki će reći i da nema suštinske razlike između američkih akcija i terorističkih napada na američke ambasade. Naprotiv, američke akcije odmazde bile su beskrupuloznije nego teroristički napadi, jer su SAD primenile najsavršenije oružje, ne vodeći računa o civilnim žrtvama.

Nakon dramatičnih samoubilačkih akcija islamskih terorista na Njujork i Vašington, 11. septembra 2001, za te akte SAD okrivile su pripadnike islamske terorističke mreže Al Kaida Osama bin Ladena i obznanile da će preduzeti sve raspoložive mere radi otkrivanja, hvatanja i kažnjavanja počinilaca tih zločinačkih akata, kao i protiv zemalja koje im pružaju utočište i (ili) podršku. Savet bezbednosti je odmah reagovao Rezolucijom 1368, kojom je te terorističke akte kvalifikovao kao pretnju svetskom miru, a pre svega usled međunarodne solidarnosti sa američkim narodom zbog pretrpljene tragedije i antiterorističkog raspoloženja. Gotovo spontano se oblikovala takozvana Antiteroristička koalicija država, koja je do kraja septembra obuhvatila više od stotinu članica Ujedinjenih nacija. Krajem septembra (tačnije 28. septembra) 2001, Savet Bezbednosti je doneo novu rezoluciju 1373, kojom je zatražio od svih članica da neodložno prestanu da finansiraju ili na bilo koji drugi način podržavaju terorističke grupe. Ujedno, potvrdio je pravo članica UN na individualnu i kolektivnu samoodbranu, shodno Glavi VII Povelje Ujedinjenih nacija. Ovo je univerzalno primenljiva rezolucija koja otvara mogućnosti za lako intervenisanje u borbi protiv terorizma.

U ovoj fazi, pored formalnih preduslova za intervenciju, SAD su raznim psihološko – propagandnim aktivnostima podirali ideologiju i talibanski poredak pridobijanjem i pomaganjem određenih političkih vođa, nacionalnih predvodnika i podsticanjem nacionalnih nejednakosti. Pored pretnji i vojnih pritisaka, u isto vreme obećavana su ogromna sredstva za obnovu i razvoj Avganistana, po principu „štapa i šargarepe”. Velika uloga je predviđena ne samo za Severnu alijansu, već za predstavnike dominantnog plemena Paštuna (čine 38 posto stanovništva, mada najveći nacionalisti među njima tvrde da ih danas ima gotovo 70 posto). Oni žive na istoku i na jugu zemlje, a veliki broj je nastanjen i u današnjem Pakistanu. Na severu Avganistana su Tadžici kojih ima oko 25 posto, dok je Uzbeka oko 10 posto. Hazari žive u centralnom delu zemlje i ima ih oko 19 posto, dok ostatak predstavljaju Turkmene, Baloši, Durani, Gilzai..., odnosno još dvadesetak plemena.

Faza započinjanja i izvođenja vojne intervencije

Rezolucija 1373, zajedno sa rezolucijom 1267, koja je doneta 1999. godine i koja se bavi Al Kaidom i Talibanima u smislu zamrzavanja sredstava, zabrana putovanja i embarga na naoružavanje, bile su dovoljne za američko-britanske snage da 7. oktobra

2001. godine bez saglasnosti Saveta bezbednosti za takvu vrstu operacije započinu masovne vazdušno-raketne udare po vojnim ciljevima talibanskog režima, kampovima za obuku terorista i logističkim bazama Al Kaide u Avganistanu. Prema nezvaničnim procenama u toj vojnoj intervenciji, nazvana operacija *Trajna sloboda*, angažovano je oko 150.000 pripadnika pomorskih, vazduhoplovnih i kopnenih snaga SAD i Velike Britanije kojima su se kasnije sukcesivno pridruživali i kontingenti članica Antiterorističke koalicije (između 20.000 i 30.000 ljudi). Uništenje kampova i baza islamskih terorista, hvatanje vođe Al Kaide, Osame bin Ladena i svrgavanje režima talibana definisani su kao osnovni ciljevi te kažnjeničke ekspedicije protiv Avganistana. Upravo je tada nastupio kritičan trenutak koji je izazvao polarizaciju u svetskoj javnosti i sve učestalije prigovore i sumnje u zvaničnim međunarodnim političkim i naučnim krugovima.

Kao što je običaj intervencionisti su prvo uspostavili kontrolu u prestonici i glavnom aerodromu u Kabulu. Tako su stvorili zaštitni pojas oko grada i važnijih regionalnih centara. Severna alijansa, kao unutrašnji saveznik, je izvršavao svoju ulogu u ovom ratu. Treba napomenuti da se Severna alijansa ni po čemu ne razlikuje od talibana kada su u pitanju zlodela i brutalnost. Do početka američkih napada kontrolisali su jedva pet procenata teritorije, a uz vazdušnu pomoć i podršku koalicije skoro da su bili osvojili celu teritoriju Avganistana. Zauzimanjem aerodroma kod Kandahara, kao glavnog i poslednjeg uporišta vođe talibana mule Omara, talibanski otpor je ugušen. Posle pada Kabula veruje se da je Osama bin Laden otišao za Džalalabad, a odatle na istok, ka Belim planinama i pećinama Tore Bore u kojima je ostao do 25. ili 26. novembra. Tada mu se gubi svaki trag i do njegovog ubistva 2011. godine u Pakistanu samo se nagađalo gde se nalazi.

Ova faza u svakoj vojnoj intervenciji uvek traje najkraće, što je potvrđeno i u ovom slučaju i trajala je u Avganistanu od 7. oktobra do 10. decembra 2001. godine. Rezultat je bio da je talibanski režim srušen, ali Bin Laden nije uhvaćen, baze i logistička uporišta terorista Al Kaide nisu uništeni, niti su prestale njihove terorističke akcije. Zbog ovoga SAD trpe kritike, a Osama bin Laden dobija nove simpatije običnog muslimansko-arapskog sveta. Kritike se u suštini svode na ocenu da bi za međunarodni terorizam, kao globalni bezbednosni izazov, trebalo pripremiti legitiman globalni odgovor pod pokroviteljstvom Saveta bezbednosti. Jednostranim odgovorom svedenim samo na razaranje, stradanje stanovništva i okupaciju Avganistana, SAD su rizikovale da kompromituju neposredne ciljeve intervencije koje su same pokrenule, što se u suštini u znatnoj meri i desilo.

Faza završetka i otklanjanja posledica vojne intervencije

Ova faza prema teoriji uvek traje najduže i može se smatrati da u ovom slučaju Avganistana, traje još uvek. S obzirom da je Amerika imala veliko razumevanje međunarodne zajednice, kao i da je u tzv. Antiterorističkoj koaliciji okupila preko sto država nije joj bilo teško da uključi Ujedinjene nacije u mirovne operacije u Avganistanu. Trebalo je uspostaviti stabilnost posttalibanskog režima, što zbog vojnih komandanata koji imaju civilnu kontrolu pomoću upotrebe sile, što zbog džepova oružanog otpora od strane ostataka talibanskih i Alkaidinih snaga. Postojala je opasnost od regionalnog prelivanja rata, posebno je bilo opasno kada je reč o Pakistanu.

Na osnovu Rezolucije 1386 Saveta bezbednosti od 20. decembra 2001. godine formirane su Međunarodne snage za pomoć bezbednosti Avganistana, poznatije kao ISAF (eng. International Security Assistance Force). Početni kontingent činilo je oko 5.500 vojnika od članica NATO i Partnerstva za mir. Mandat tih mirovnih snaga UN, u početku, svodio se na funkcije zaštite i bezbednosti ekipa UN, angažovanih na programima humanitarne pomoći, razminiranja i rekonstrukcije kabulskog aerodroma, a potom je proširen i zadacima vezanim za obuku kadra domaćih snaga bezbednosti i pomoć novoj, prelaznoj vladi Avganistana u zaštiti reda i bezbednosti u Kabulu i okolnoj teritoriji. Na međunarodnoj konferenciji o Avganistanu, održanoj u Bonu, na kojoj su učestvovali predstavnici različitih etničkih zajednica i političkih frakcija formirana je *Prelazna vlada Avganistana*, na čelu sa Hamidom Karzajem, kao šefom države.

Međutim, aktivnosti tih mirovnih snaga i ovih novih avganistanskih vlasti obavljale su se u senci nastavljenih žestokih američkih obračuna s terorističkom grupama Al Kaida i sledbenicima svrgnutog talibanskog režima. Poseban problem predstavljali su zapaljivost situacije između američkih vojnika i mesnog stanovništva, gde uplašeni, a nadmeni vojnici lako reaguju na provokacije, ali i nesretne slučajeve, kao i masovne i često nasilne proteste stanovništva. Objekti i funkcioneri domaće prelazne vlade, pa i pripadnici ISAF-a, s vremena na vreme, postaju meta islamskih terorista, čak i u samoj avganistanskoj prestonici. Tako je u Avganistanu na sceni takav splet suprotstavljenih interesa i uticaja, unutrašnjih i spoljnih aktera, da je gotovo nemoguće prognozirati ishod i završetak avganistanske krize u uslovima okupacije zemlje i u senci operacija za nametanje mira i anti-terorističke vojne intervencije.

Sušтина i rezultati vojne intervencije u Avganistanu

Posle više od petnaest godina od početka intervencije u Avganistanu talibani su vojno sve aktivniji, napadaju čak i zatvore u samom Kabulu. Danas centralna vlast uopšte ne kontroliše neke udaljene provincije, što nije ništa novo, jer ih, zapravo, nikada nije ni kontrolisala. Posledica svega toga je veliki broj izbeglica, odnosno migracija stanovništva iz Avganistana. To je prostor gde vreme ne znači ništa, ali istovremeno i prostor koji guta i topi strane vojske. Osetio je to Aleksandar Makedonski, pa onda Britanci, Sovjeti...

I pre ratnih sukoba slike iz Avganistana bile su malobrojne. Zna se tek da su ljudi u njoj užasno siromašni, da ih stotinama godina desetkuju sukobi, oštre zime i vrela leta, da životni vek danas oko 26 miliona stanovnika, koji žive na površini od 647.500 kilometara kvadratnih (skoro tri nekadašnje SFRJ, ili nešto manje od Teksasa), iznosi tek 45 godina. Stopa smrtnosti dece u Avganistanu najviša je na svetu. Na hiljadu rođenih mališana umre njih 163, a četvrtina sve rođene dece ne doživi petu godinu. Čak 1700 porodilja umre tokom porođaja, a jedva tridesetak posto stanovništva ima pristup bolnicama.¹ Zato se tamo na onaj svet ide i zbog danas banalnih bolesti, kao što su male boginje, ili dijareja. Zaraze se lako šire, jer samo 12 posto Avganistanaca uživa u blagodetima čiste vode. Oduvek je tako bilo. Naime, 75 posto teritorije su natkrili visovi ne niži od 3000 metara. Prosek je 4500, a najviši među njima je čuveni *Nowshak* sa 7485 metara. Pošumljeno je jedva tri posto. No,

¹ Izvor Blic news, Beograd, 2001. godine.

zato dobro uspeva mak, pa se Avganistan našao kao prvi na svetskoj listi proizvođača opijuma. Ova islamska država, procenjuje se, godišnje proizvede oko 4600 tona sirovog opijuma od čega se dobija 460 tona heroina koji je, uglavnom, često i preko Srbije, završavao na tržištu Zapadne Evrope. Putevi su se decenijama uhodavali, tek deseti deo švercovane robe je bio zaplenjen, ali, kada su talibani preuzeli vlast, u Avganistanu droga je u prvo vreme bila zabranjena. Ipak, našao se neko da kaže da žrtve ove velike svetske pošasti nisu Avganistanci već nevernici i satane sa Zapada, pa je sa proizvodnjom nastavljeno. Od svega toga siromašni žitelji malo su videli. Stoga su i predstavnici brojnih međunarodnih humanitarnih organizacija hrlili u ovu zemlju ne bi li im, bar donekle, obezbedili hranu i odeću. U glavne centre pomoć je lakše stizala, ali se više nego teško distribuirala po zemlji. Po priznanju glavnog komandanta NATO u Evropi, generala Džejms Džonsa u intervjuu za *Internešenal herald tribjun* izrečene posle šest godina prisustva misije UN, „Avganistanu preti da opasnost postane narko-država, jer karteli krijumčara droge predstavljaju veću opasnost za budućnost zemlje od talibanskih pobunjenika”.²

Ipak, i ovakav Avganistan, privlačan je za strateško pozicioniranje, a intervencija je vođena kao rat i za SAD je bila povoljna situacija što se njena vlada (vlada Avganistana) mogla tretirati kao saodgovorna za mega terorističke napade. Americi je bio potreban maksimalan odgovor, a antiteroristička intervencija je pokazala superiornost američke vojne sile, jer postignuta je pobeda za veoma kratko vreme. Na vlast je došlo proamerički orijentisano rukovodstvo, a srušen je talibanski režim što je jedan od pozitivnih rezultata sa gledišta američkih strateških aspiracija. Isprobano je i novo naoružanje, odnosno oružje za dejstvo sa distance. Međutim, ako su efekti avganistanske kampanje 2001. godine (uništavanje kampova za obuku Al Kaide i bomba „sekač” od 6 tona bačena na obronke Tora Bore) uspeh, onda je malo verovatno da će ovaj scenario onesposobiti terorističke organizacije koje, poput hidre, iz dana u dan pružaju svoje pipke širom planete. U svakom slučaju talibanski režim u Avganistanu bio je jedini stradalnik u vojnim operacijama, dok je ciljani protivnik Al Kaida ostala netaknuta, decentralizovana, reorganizovana u još sitnije ćelije, koje vođene svojim krutim tumačenjem Kurana i shvatanjem džihada mogu na bilo kom delu planete da „nevernici” nanesu udar.

Sušтина započinjanja vojne intervencije u Avganistanu je reakcija američke administracije koja je morala da nađe opravdanje, a rat je bio prihvatljiva akcija. Bilo je psihološki nužno odgovoriti silom protiv neke mete. U razmatranju nekoliko mogućih ciljeva, od kojih su većina i dalje potencijalne mete ratnog udara ili su u međuvremenu to postale, bar na verbalnom planu, Avganistan je bio najprihvatljivija meta. Pre svega mogao se povezati sa Osamom bin Ladenom, a napad se uverljivo mogao njemu pripisati. Zatim, na vlasti su bili isti oni Talibani, islamski ekstremisti i teroristi, koje je američka vlada posredno i instalirala na vlast putem materijalne i političke podrške, a čije su ekstremne metode obračuna sa političkim neistomišljenicima već bile dobro poznate javnosti. I, naravno, procene su pokazale da je Avganistan bilo moguće lako i jednostavno razoriti vazдушnim udarima.

Rezultat rata je da i posle mnogo većih žrtava nego što je bio broj žrtava terorističkog napada u SAD, osnovni proklamovani cilj nije postignut, jer dugo se nije znalo da li je Osama bin Laden živ dok je njegova lokacija je ostala nepoznata do smrti. Od dvadeset dvojice najtraženijih terorista, koje traži američka vlada posle napada na SAD 11. sep-

² Izvor Politika, Tanjug, 21. maj 2006. godine .

tembra, veruje se da su samo petorica mrtva ili uhvaćena za više od četiri godine američkog rata protiv terorizma.³ Uprkos visokom stepenu pripravnosti svih bezbednosnih službi u Evropi i Severnoj Americi, niko ne može da tvrdi da je Al Kaida razorena. Ne samo da ne mogu da tvrde, već se ceo sistem bezbednosti organizuje i reorganizuje kao da je Al Kaida prisutna i sposobna da operativno deluje. Jednom rečju, antiterorističkom intervencijom protiv Avganistana nisu postignuti nikakvi preventivni efekti u odnosu na buduće napade, poput onih u Njujorku i Vašingtonu 2001. godine. U stvarnosti, SAD ratom protiv Avganistana nisu učinile baš ništa da spreče novi 11. septembar, što je danas sasvim jasno. Dakle, sa psihološkog aspekta akcija je bila razumljiva, a sa bezbedonosnog bila je sasvim beskorisna.

Ovom vojnom intervencijom nije postignut ni efekat odmazde protiv bivšeg savezničkog islamističkog pokreta, kasnije režima u Avganistanu, a za terorističku mrežu administracija SAD je nakon rata tvrdila da je se preselila u Liban, Siriju, Pakistan, Irak ili Iran. Ovim su postignuti politički efekti za pripreme nekih narednih novih pritisaka, pretnji ili ratova u regionu. Direktne političke posledice je rat protiv Iraka pod verbalnim pokrićem optužbe da je Sadam Husein sklon terorizmu i da proizvodi i namerava da koristi oružje za masovno uništavanje.

Posledica ove intervencije je da je Al Kaida postala ideja vodilja među ekstremistima u muslimansko – arapskom svetu. Nove pretnje inspirisane Al Kaidom dolaze sa svih strana. Istinski izazov predstojećih godina biće, za Evropu kao celinu, otkrivanje i suzbijanje autonomnih ćelija. One ne dobijaju nikakve posebne instrukcije spolja, sposobne su da organizuju jeftine napade i teško im se otkriva položaj. Iako su SAD i Pakistan u strateškom partnerstvu (u uslovima vojne diktature) mnogi muslimani Pakistana su ogorčeni zbog licemerja koji se ogleda u navodnoj brizi za islam. Somalija se sada pominje kao uporište Al Kaide. Elitne jedinice zapadne Alijanse za borbu protiv terorizma, od 11. septembra špartaju uzduž i popreko priobaljem Roga Afrike, tragajući za ćelijama Al Kaide u regionu. Rezultati te potere su skromni. Važnije je prisustvo na Rogu Afrike.

Zaključak

Budućnost upotrebe vojne intervencije leži u isprepletanosti spoljne i vojne politike velikih sila, a u današnjim uslovima to je najviše uslovljeno interesima SAD i njenih saveznika. Budućnost upotrebe vojne intervencije u borbi protiv terorizma proizilazi iz tih istih potreba preovladanja i nametanja sopstvenih interesa u međunarodnoj zajednici, kao i frustracija koji iz toga nastaju, a usled velike razlike u bogatstvu. Borba protiv terorizma uvek će više biti izgovor prilikom vojne intervencije, nego stvaran uzrok za intervenciju, a u skladu sa proklamovanim strateškim ciljevima onog ko je intervencionista.

Terorizam, kao i etnički i verski ekstremizam u središtu su bezbedonosnih tenzija u svetu, a vojne intervencije i regionalni konflikti koji su motivisani tim tenzijama imaju ogroman potencijal da destabilizuju velike prostore i da stvore međunarodne oružane sukobe. Sveprisutnost terorizma i njegova složenost nametnuli su osećaj straha, nesigurnosti i neizvesnosti globalnih razmera. To i pored racionalnih razloga za vojne intervencije

³ Izvor A. Petrović, Blic, Beograd, 28. april 2006. godine.

je usled interesa velikih sila, pruža i opasnost za emocionalno delovanje koje ima za posledicu imaginarnu ciljevu koji mogu još više da destabilizuju i to posebno bezbedonosno osetljive regione. Pored svega toga model vojne intervencije protiv terorizma sprovedena u Avganistanu imala je svoj sled u budućnosti i to u Iraku, Libiji i Siriji. Teško je bilo povećati da SAD neće iskoristiti svoju poziciju supersile i takozvano sprovođenje koncepta demokratizacije arapskih zemalja neće voditi u nove vojne intervencije. Može se prepoznati nastojanje SAD i finansijskih centara moći da uspostave takvu preraspodelu resursa u svetu koja će u dužem periodu otkloniti neizvesnosti vezane za nedostatak ključnih energenata i jeftine radne snage.

Opravdanje za intervencionizam zbog pretnji od terorizma su dobar izgovor da ne bi bili optuženi da su protiv islama kao religije. Instrumentalizacija UN, kao i njena marginalizacija moći imaju snažan podsticaj za intervencionizam svake vrste, a posebno za preventivne udare protiv terorizma koji se nalaze i u nekoliko rezolucija Saveta bezbednosti. Postojanje Al Kaide ili Daeša je možda bilo interesu SAD, jer omogućuje preventivno delovanje i upotreba sile za nametanje mira. Dokle god postoji Al Kaida ili Daeš, kao i njeni najistaknutiji članovi, postojaće i interes za vojno intervenisanje u zemljama koje su pod uticajem terorističke organizacije, a pogotovo ako su te zemlje slabe i ako se nalaze na nekom trenutnom geostrateškom položaju bitnom za velike sile.

Opasnost od proklamovanog globalnog terorizma vodi nas u totalni rat bez kraja protiv terorizma. SAD i NATO kroz razne programe razvija fleksibilnu mrežu sa brojnim državama evro-atlanskog prostora koje razvijajući sopstvene vojne kapacitete postaju usmerene za globalnu interventnu sposobnost usklađene sa američkim strategijskim konceptom. Događaji od 11. septembra promenile su odnose u međunarodnoj zajednici i uspostavili su nove odnose koji će još neko vreme karakterisati te odnose. U periodu posle hladnog rata SAD su izašle kao pobednik i bipolarnost u svetskim odnosima je prevaziđena. Nastao je period globalizacije gde su mnogi pokušavali da postanu partner sa SAD, ali i da stvore neki novi multipolarni svet. Ipak, SAD su imale dominaciju u svim oblicima svetske politike. Ovi događaji su ojačali moć SAD u svetu.

Terorističke akcije u Njujorku i Vašingtonu pomogle su SAD da pojednostave sliku u svetu, a to je da postoji jedna velika pretnja, a to je terorizam. Svi su bili primorani da se izjasne o podršci. Na taj način rukovodstvo SAD je uspelo da stvori međunarodnu koaliciju u borbi protiv terorizma i da antiterorističke vojne intervencije budu prevlađujući odgovor terorizmu i zemljama koje daju utočište teroristima. Uspeli su čak i da izgrade saveze sa Rusijom i Kinom, koje su se uprkos mnogim nesuglasicama sa SAD, uključile u borbu protiv terorizma koje inače i njih ugrožavaju.

Svaka borba protiv terorizma zahteva strpljenje i najvažnije je identifikovati teroriste i terorističke organizacije. To na globalnom nivou nije moguće, jer u zavisnosti od sopstvenih interesa svako ima različite kriterijume. Vojnom intervencijom moguće je oboriti vladu ili režim u nekoj državi. Moguće je i umanjiti sposobnost terorističke organizacije da deluje na nekom prostoru. Antiterorističkom vojnom intervencijom u Avganistanu uistinu oslabljena je i umanjena operativna sposobnost Osame bin Ladena, ali Al Kaida i njen prirodni sledbenik Daeš je postala teroristička mreža koja sada obuhvata čitavu planetu i mnoge terorističke organizacije su se udružile kao direktna posledica ove intervencije. Bez obzira na bezkrupulozne i ničim opravdane terorističke akcije koje pre svega ima za žrtve civilno stanovništvo vojna intervencija predstavlja prekomernu upotrebu sile. Nažalost, u

savremenom svetu to je dominantno sredstvo ubediivanja. Bez sumnje, iskustvo nam govori da prekomerna upotreba veoma loše sredstvo za rešavanje spoljašnjih i unutrašnjih sukoba. Praksa je pokazala da i tzv. „humanitarne intervencije“, često, završavaju kao prekomerno nasilje. Pri tome se prenebregava činjenica da je izgradnja mira dugotrajan proces, za koji su potrebni strpljenje i neutralno posredovanje.

Literatura

- [1] Christopher C. Harmon, *Terorizam danas*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
- [2] Dimitrijević, Vojin, *Terorizam*, Radnička štampa, Beograd, 1982.
- [3] Drašković, Draško, *Savremeni ratovi*, Velarta, Beograd, 1997.
- [4] Folk, Ričard, *Veliki teroristički rat*, Beograd, "Filip Višnjić", 2003.
- [5] Jakšić, Pavle, *Savremeni rat*, Vuk Karadžić, Beograd, 1969.
- [6] Kurmon, Bartelemi, Ribnikar *Asimetrični ratovi: sukobi juče i danas, terorizam i nove pretnje*, Beograd, Vojska, 2003.
- [7] Mikić, Slobodan, *Evolucija rata*, Vojno delo 4/2003, Beograd, 2003. godine.
- [8] Petković, Milan V., *Diplomatija i rat*, *Vojno delo* 1996/3, Vojnoizdavački zavod, Beograd.
- [9] Povelja UN, Građa međunarodnog javnog prava, I knjiga, Dnevnik, Novi Sad, 1988.
- [10] Simeunović, Dragan, *Teorija politike – rider*, Nauka i društvo, Beograd, 2002.
- [11] Simeunović, Dragan, *Nova bujica nasilja*, Vojni informator 1-2/2002, Beograd.
- [12] Simeunović, Dragan, *Predavanje specijalističke studije 27.12.2005*. Beograd.
- [13] Скуратов, J. И., Лебедев В.М., Комментарии к Уголовному кодексу Российской Федерации, Москва, 1996.
- [14] Tomaševski, Katarina, *Izazov terorizma: problemi suzbijanja terorizma u međunarodnoj zajednici*, Beograd, Mladost, 1983.
- [15] Vajt, Džonatan R., *Terorizam*, Beograd, Alexandria Press, 2004.
- [16] Vojna enciklopedija, Redakcija vojne enciklopedije, knjiga 7, Beograd, 1973.
- [17] Vojni leksikon, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981.
- [18] Wilkinson, Paul, *Terorizam protiv demokracije – odgovor liberalne države*, Golden Marketing, Zagreb, 2002.
- [19] Zorić, Milanko, *Inostrana vojna intervencija – Vojno delo*, 1996/1, Beograd.